

УДК339.56-047.44(477)+330.131.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/175-4>**Кушнір Н. О.**кандидат економічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-2506>**Андріїв О. Б.**магістр,
Ужгородський національний університет**Kushnir Nataliya, Andriyiv Oleg**
Uzhhorod National University

АНАЛІЗ ВПЛИВУ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ НА ОКРЕМІ ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ І ТОВАРНІ РИНКИ УКРАЇНИ

Угода про асоціацію з ЄС є важливим кроком для будь-якої країни, яка прагне інтегруватися у європейську спільноту, адже Європейський Союз має величезний вплив на світовій арені, коли висловлює спільну позицію. Економічна частина Угоди з ЄС тією чи іншою мірою охоплює основні сфери та галузі економіки та суттєво наближає економічну систему країни до економічної системи Євросоюзу на основі взаємної лібералізації руху товарів, капіталів та послуг, а також гармонізації значної частини законодавчої бази країни з нормами та практиками ЄС. Угода є новим форматом взаємовідносин, спрямованим на створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі і поступову інтеграцію країни до внутрішнього ринку Євросоюзу.

Ключові слова: Угода про асоціацію, зона вільної торгівлі, ЄС, Україна, торговельна співпраця.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE ASSOCIATION AGREEMENT ON A CERTAIN BRANCH OF THE ECONOMY AND COMMODITY MARKETS OF UKRAINE

The Association Agreement with the EU is an important step for any country seeking to integrate into the European community. After all, the European Union has a huge influence on the world stage when it expresses a common position. The economic part of the Agreement with the EU to some extent covers the main areas and sectors of the economy and significantly brings the country's economic system closer to the EU economic system through mutual liberalization of goods, capital and services, and harmonization of much legislation with EU norms and practices. The agreement is a new format of relations aimed at creating a deep and comprehensive free trade area and the gradual integration of the country into the internal market of the European Union. The Deep and Comprehensive Free Trade Area is part of the Association Agreement between Ukraine and the European Union and one of the most ambitious bilateral agreements ever concluded by the European Union. It is a large-scale trade agreement aimed at reducing and abolishing tariffs applied by the parties to goods, liberalizing access to the services market, and bringing Ukrainian business rules and regulations into line with EU rules and regulations in order to ensure free movement of goods and services between the two parties and mutual non-discriminatory treatment of companies, goods and services in Ukraine and the EU. A deep and comprehensive free trade area will provide Ukraine with opportunities to modernize its trade relations and economic development. The tools for this are to open their markets by phasing out customs tariffs, providing duty-free access under quotas, and large-scale harmonization of Ukrainian laws, norms and standards with those in force in the EU in various sectors directly or indirectly related to trade. This creates conditions for harmonization of Ukraine and EU standards in key areas.

Keywords: association agreement, free trade zone, EU, Ukraine, trade cooperation.

JEL classification: F10, F14, F15

Постановка проблеми. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі є основою Угоди про асоціацію Україна – ЄС та однією з найважливіших двосторонніх угод на європейському просторі. Проте у відповідних угодах часто криються «підводні камені», що є певним бар'єром у взаємовідносинах між договірними сторонами. Інколи країнам важко домовитися про обсяги квот на товари, які б задовольняли обидві країни повною мірою. Також масштабна гармонізація законів, норм та стандартів країн до законів, норм ЄС є певним гальмівним моментом у взаєминах між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені досліджують проблематику впливу та реалізації Угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС.

Зокрема, слід відзначити праці Л. Акуленко [1], В. Приходька, В. Шинкара тощо. Але, незважаючи на досліджуваність даної проблематики, необхідні подальше вивчення та аналіз стану торговельних відносин між Україною та ЄС у рамках зони вільної торгівлі з виокремленням конкретних проблем та викликів, які виникають у процесі реалізації Угоди про асоціацію.

Мета статті полягає в аналізі Угоди про зону вільної торгівлі на окремі галузі економіки і товарні ринки України.

Виклад основного матеріалу. 27 червня 2014 р. Україна підписала економічну частину Угоди про асо-

ціацію з ЄС, яка передбачає поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, сприяє лібералізації торгівлі товарами та послугами, а також руху капіталів та частково робочої сили. Пріоритетами українського уряду в рамках Угоди є посилення секторальної співпраці та поступова інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС.

Можемо відзначити, що саме економічна частина Угоди відкрила шлях українському бізнесу на ринки країн – членів ЄС: митні тарифи для українських імпортерів у ЄС зменшили, а квоти на певні товари скасували.

Також Україна взяла на себе зобов'язання реформувати й адаптувати законодавство у різних сферах, зокрема щодо роботи державних підприємств, податків, захисту прав споживачів, державних закупівель, національної безпеки та оборони, конкуренції, охорони навколишнього середовища тощо. Усі ці зміни повинні сприяти гармонізації української економіки з економіками країн Євросоюзу.

Із 1 січня 2016 р. діє Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом. Відзначимо, що ЄС є найбільшим торговельним партнером України з часткою торгівлі товарами 40,2% від загального обсягу зовнішньої торгівлі країни. 2020 р. був єдиним з 2014 р., коли товарообіг з ЄС упав, але за перше півріччя 2021 р. експорт зріс на 45% і досяг позначки 12,4 млрд дол. [5].

Обсяги експорту та імпорту товарів за чотири роки дії Угоди збільшилися. Але все одно в країні є торговельний дефіцит із ЄС, тобто Україна більше купує товарів в Євросоюзі, ніж продає. У 2015 р., коли зони вільної торгівлі ще не було, Україна імпортувала товарів на 15,3 млрд дол., у 2016-му – на 17,1 млрд, у 2017-му – на 20,8 млрд, у 2018-му – на 23,2 млрд дол. За 2019 р. обсяг імпорту становив 25 млрд дол., збільшення на понад 63% за час дії ЗВТ.

Обсяг експорту товарів з України до Євросоюзу в 2015 р. становив 13 млрд дол., у 2016-му – 13,5 млрд, у 2017-му – 17,5 млрд, у 2018-му – 20,2 млрд доларів,

у 2019-му – 20,8 млрд (на 59,4% більше від початку роботи договору) [3].

Після старту функціонування зони вільної торгівлі Україна стала більше продавати товарів до таких країн, як Бельгія, Мальта, Ірландія, Словенія, Естонія, Люксембург, Нідерланди. Натомість експорт до Кіпру, Португалії та Фінляндії значно скоротився.

За результатами 2020 р. частка торгівлі товарами та послугами з ЄС становила 40,7% від загального обсягу торгівлі України (за результатами січня-червня 2021 р. – 40,0%). Відзначимо, що зовнішньоторговельний оборот за 2020 р. становив 48,1 млрд дол. (↓9,0%), а за шість місяців 2021 р. 27,7 млрд дол. (↑32,3%).

Експорт за 2020 р. становив 21,9 млрд дол. (↓9,4%), за шість місяців 2021 р. – 13,4 млрд дол. (↑39,0%). Імпорт за 2020 р. – 26,3 млрд дол. (↓8,7%), а за шість місяців 2021 р. – 14,3 млрд дол. (↑26,5%). Зовнішньоторговельне сальдо за 2020 р. становило 4,4 млрд дол., а за шість місяців 2021 р. – 0,9 млрд дол. [3].

Із табл. 1 видно, що зовнішньоторговельний оборот за 2020 р. становив 42,1 млрд дол. (↓8,1%), за шість місяців 2021 р. – 34,7 млрд дол. (↑37,2%). Зовнішньоторговельне сальдо за 2020 р. становило 4,8 млрд дол., а за шість місяців 2021 р. – 1,1 млрд дол.

Розглянемо обсяги зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС за період 2020 р. – січня-червня 2021 р. (табл. 2).

Із табл. 2 видно, що зовнішньоторговельний оборот у 2020 р. становив 7,1 млрд дол. (↓14,0%), за шість місяців 2021 р. – 3,4 млрд дол. (↑17,6%). Зовнішньоторговельне сальдо послугами у 2020 р. становило 1,5 млрд дол., а за шість місяців 2021 р. – 0,6 млрд дол.

У звіті Кабінету Міністрів України станом на 1 січня 2020 р. зазначалося, що Угода про асоціацію Україна – ЄС була виконана приблизно на 43%.

Фактичне виконання зони вільної торгівлі – зміна законодавства країни, тобто наближення українського законодавства до європейських норм та принципів, що має тривати до 10 років. За роки функціонування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі

Таблиця 1

Річні обсяги зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС за період 2020 р. – січня-червня 2021 р.

Експорт 2020 \$ 18,6 млрд (↓10,3%):	Показники	Імпорт 2020\$ 23,5 млрд (↓6,2%):	Показники
чорні метали	13,5% (↓20,1%)	реактори ядерні, котли, машини	13,3% (↓6,4%)
електричні машини	11,9% (↓4,1%)	засоби наземного транспорту, крім залізничного	11,6% (↓16,7%)
жири та олії	9,9% (↑19,5%)	електричні машини і устаткування	8,4% (↓6,3%)
зернові культури	9,6% (↓32,0%)	фармацевтична продукція	7,7% (↑15,2%)
руди, шлаки	7,8% (↓18,1%)	енергетичні матеріали	6,9% (↓40,4%)
насіння і плоди олійних рослин	6,7% (↓18,5%)	пластмаси, полімерні матеріали	5,7% (↑0,1%)
деревина і вироби з деревини	5,3% (↓1,3%)	різноманітна хімічна продукція	3,4% (↓7,8%)
меблі	3,5% (↑15,1%)	папір та картон	2,5% (↓4,1%)
Експорт 6 міс. 2021: \$ 16,8 млрд (↑51,8%):		Імпорт 6 міс. 2021: \$ 17,9 млрд (↑25,9%):	
чорні метали	20,9% (↑126,4%)	реактори ядерні, котли, машини	13,7% (↑32,5%)
руди, шлаки	13,5% (↑187,9%)	засоби наземного транспорту, крім залізничного	11,9% (↑41,3%)
електричні машини	10,3% (↑38,1%)	енергетичні матеріали	9,7% (↑28,7%)
жири та олії	7,8% (↑10,3%)	електричні машини	7,1% (↑12,0%)
зернові культури	6,8% (↑4,7%)	фармацевтична продукція	6,6% (↑17,6%)
деревина і вироби з деревини	5,5% (↑46,4%)	пластмаси, полімерні матеріали	6,3% (↑36,8%)
меблі	3,4% (↑59,4%)	різноманітна хімічна продукція	3,1% (↑6,1%)
насіння і плоди олійних рослин	3,0% (↓4,8%)	папір та картон	2,4% (↑20,4%)

Джерело: [3]

Таблиця 2

Річні обсяги зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС за період 2020 р. – січня-червня 2021 р.

Експорт 2020 \$ 4,3 млрд (↓4,8%)	Показники	Імпорт 2020: \$ 2,8 млрд (↓25,0%)	Показники
послуги у сфері телекомунікацій	31,9% (↑29,9%)	ділові послуги	22,4% (↓24,7%)
транспортні послуги	25,4% (↓20,5%)	транспортні послуги	19,6% (↓40,1%)
послуги з переробки матеріальних ресурсів	23,1% (↓7,5%)	роялті та інші права інтелектуальної власності	15,1% (↓8,0%)
ділові послуги	13,2% (↓8,4%)	послуги у сфері телекомунікацій	13,9% (↑6,7%)
послуги з ремонту та технічного обслуговування	1,8% (↓18,8%)	послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	10,4% (↓5,3%)
Експорт за 6 міс. 2021: \$ 2,0 млрд (↑11,1%)		Імпорт за 6 міс. 2021: \$ 2,9 млрд (↑17,6%)	
послуги у сфері телекомунікацій	28,8% (↑7,6%)	транспортні послуги	24,1% (↑32,6%)
послуги з переробки матеріальних ресурсів	24,7% (↑14,5%)	ділові послуги	19,5% (↑12,9%)
транспортні послуги	24,6% (↑5,8%)	послуги, пов'язані з подорожами	14,5% (↑194,2%)
ділові послуги	13,8% (↑15,2%)	роялті та інші права інтелектуальної власності	12,8% (↑35,5%)
послуги зі страхування	2,1% (↑154,3%)	послуги у сфері телекомунікацій	11,6% (↑16,7%)

Джерело: [5]

можемо виділити чотири групи секторів залежно від результатів із наближення законодавства: технічне регулювання і державні закупівлі, санітарні та фітосанітарні заходи і цифровий ринок; сектори, які відстають, – митниця та сільське господарство та сектори, які не демонструють жодного прогресу, – транспорт, статистика, політика з питань аудіовізуальної галузі. Відзначимо, що технічні бар'єри у торгівлі виконано на 95,8%; державні закупівлі – на 71,6%; діяльність компаній – на 65,3%; національна безпека та оборона – на 43,3%; енергетика – на 37,5%; захист прав споживачів – на 36,8%; оподаткування – на 35,3%.

У сфері публічних закупівель у 2018 р. Україна уклала 850 контрактів з іноземними компаніями. Це означає, що на нашому ринку почали активно працювати європейські компанії. У цьому ж році українська компанія «СпецТехноЕкспорт», що входить до складу ДК «Укроборонпром», стала першою українською компанією, яка виграла тендер на державні закупівлі у ЄС [1].

У сфері санітарних та фітосанітарних заходів та сільського господарства Україна запровадила європейську систему контролю за безпечністю харчових продуктів, коли контролюється не готовий продукт, а весь ланцюг виготовленого продукту.

У сфері енергоефективності розпочали зазначати на побутових пристроях клас енергоспоживання. Тепер є змога придбати чи то холодильник, чи то пральну машинку, які споживають дуже мало електроенергії. І в цьому Україні допомагає європейська позначка класу енергоспоживання [1].

У рамках Угоди про асоціацію з ЄС про зону вільної торгівлі для України встановлено тарифні квоти, які дають змогу вітчизняним виробникам експортувати продукцію в країни Євросоюзу за пільговою або нульовою ставкою мита.

Найбільш популярними квотами є мед, яблучний та виноградний соки, оброблені томати, оброблений крохмалю, м'ясо птиці, кукурудза, пшениця. За експортом меду Україна займає лідируючі позиції і б'є рекорди. До прикладу, за 11 місяців 2020 р. країна експортувала рекордні 69 тис 839 т вартістю 117,5 млн дол. Попит на український мед із боку країн Євросоюзу досить висо-

кий, свої квоти Україна використовує ще на початку року. У 2020 р. квоту на безмитне ввезення збільшили до 5,8 тис т і вже 3 січня її було використано. На 2021 р. квоту встановлено в розмірі 6 тис т – на 4 січня її було вичерпано.

Також швидко українські виробники використовують квоти на виноградний і яблучний соки. До прикладу, у 2018–2019 рр. Україна могла експортувати без сплати мита 14 і 16 тис т соку. На 2020 р. квоту збільшили до 18 тис т. У 2021 р. квота на експорт соків теж уже використана, при тому, що її збільшили до 20 тис т.

У 2018–2020 рр. українські виробники до березня-квітня використали квоти на ввезення оброблених томатів. На цей рік квота встановлена на рівні 10 тис т, поки використано 20,7%. Окрім того, Україна вже використала майже половину квоти на експорт цукру. У 2018 р. виробники використовували 85% квоти, у 2019–2020 рр. – усю можливість безмитного ввезення. Причому в 2019 р. квоти на цукор були вичерпані до кінця січня, а торік – до кінця листопада.

Повністю квоти на експорт обробленого крохмалю Україна вичерпала в 2018–2020 рр., на ячмінну крупу і борошно – у 2019–2020 рр., на продукти переробки із солоду і крохмалю – у 2018 і 2020 рр., на крохмаль – у 2019–2020 рр., на оброблену продукцію із зернових – у 2020 р., на солод і пшеничну клейковину – у 2018 р. [4].

Також Україна демонструє хороші показники щодо безмитного експорту яєць, яєчних продуктів і м'яса птиці. На експорт до ЄС кукурудзи українські експортери вже використали 74% річної квоти, на експорт цукру – 43%, круп і борошна – на 24%, оброблених томатів – на 18%, пшениці – на 8%, на експорт м'яса птиці – 16% кварталної квоти.

На безмитний експорт вівса, часнику, цукрової кукурудзи, грибів, сигарет, а також ще понад 10 найменувань продукції ще жодного разу українські виробники не використали повністю квоти.

У січні 2021 р. виповнилося п'ять років, як набула чинності угода про зону вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом. Річні обсяги експорту та імпорту товарів зросли, однак можемо констатувати, що Укра-

їна більше завозить із країн Європи, ніж туди продає, хоча торговельні квоти періодично збільшуються. Україна прагне, аби ЄС збільшив квоти на українську продукцію.

Висновки. Таким чином, результати аналізу підтверджують переваги створення Україною поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС. Хоча «поглиблений» варіант угоди і потребує чималих фінансових та людських ресурсів, а також інституційних і законодавчих змін, він може стати основою для

нової економічної стратегії країни та підсилити інтеграцію України з ЄС.

Україна взяла на себе зобов'язання реформувати й адаптувати законодавство у різних сферах, зокрема щодо роботи державних підприємств, податків, захисту прав споживачів, державних закупівель, національної безпеки і оборони, конкуренції, охорони навколишнього середовища тощо. Усі ці зміни повинні посприяти синхронізації української економіки з економіками країн – членів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Акуленко Л. 42% успіху: що досягла Україна у виконанні Угоди про асоціацію. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/22/7112370/>.
2. Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС. Міністерство економіки України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=6b2412a2-219c-4aa9-b4ef-87f9690e520f&title=BiuletenPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>.
3. ЗВТ між Україною та Євросоюзом: як змінився імпорту та експорту за чотири роки. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/08/infografika/ekonomika/zvt-mizh-ukrayinoyu-ta-yevrosoyuzom-yak-zminyvsya-import-ta-eksport-chotyry-roky>.
4. Квоти на експорт в ЄС: як швидко Україна використовувала в 2018–2020 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/29/infografika/ekonomika/kvoty-eksport-yes-yak-shvydko-ukrayina-vykorystovuvala-2018-2020-rokakh>.
5. У Мінекономіки заявили про зростання експорту до ЄС з початку року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/12/novyna/ekonomika/minekonomiky-zayavyly-pro-zrostannya-eksport-yes-pochatku-roku>.

References:

1. Akulenko L. 42% uspikhu: shcho dosyahla Ukrayina u vykonanni Uhody pro asotsiatsiyu. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/22/7112370>.
2. Byuleten' potocznego stanu torhovel'nykh vidnosyn mizh Ukrayinoyu ta YES. Ministerstvo ekonomiky Ukrayiny. Ofitsiyyny veb-sayt. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=6b2412a2-219c-4aa9-b4ef-87f9690e520f&title=BiuletenPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>.
3. ZVT mizh Ukrayinoyu ta Yevrosoyuzom: yak zminyvsya import ta eksport za chotyry roky. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/08/infografika/ekonomika/zvt-mizh-ukrayinoyu-ta-yevrosoyuzom-yak-zminyvsya-import-ta-eksport-chotyry-roky>.
4. Kvoty na eksport v YES: yak shvydko Ukrayina vykorystovuvala v 2018-2020 rokakh. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/29/infografika/ekonomika/kvoty-eksport-yes-yak-shvydko-ukrayina-vykorystovuvala-2018-2020-rokakh>.
5. U Minekonomiky zayavyly pro zrostannya eksportu do YES z pochatku roku. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/12/novyna/ekonomika/minekonomiky-zayavyly-pro-zrostannya-eksport-yes-pochatku-roku>.